

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.500.01
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Федчишина Андрія Анатолійовича
«Експертиза в третейському судочинстві», підготовлену на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право**

Успішність правової реформи нерозривно пов'язана з впровадженням в судочинство досягнень сучасної науки і техніки, одним з основних провідників яких є експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань для отримання значущих доказів.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблеми проведення експертиз обумовлені вимогами, яким має задовольняти висновок експерта, що формується в процесі проведення експертизи як доказ у третейському судочинстві.

Одна з таких проблем полягає в об'єктивній складності оцінки достовірності складеного експертом висновку, з точки зору науковості проведеного дослідження з використанням спеціальних знань, якими суб'єкти призначення експертизи самі не володіють. Тому дисертаційні дослідження про нові можливості судових експертиз, про задачі, що ними розв'язуються, мають певний як теоретичних, так і практичних інтерес, зокрема для оцінки наукової обґрунтованості висновків експерта у третейському судочинстві.

Друга проблема пов'язані із недостатньо повною регламентацією експертизи у третейському судочинстві, аспекти удосконалення якої ще дискутуються як науковцями так і практиками. Це має значення й для оцінки допустимості доказів, отриманих при експертному дослідженні. Спеціальні

знання мають велике значення й на етапі збирання доказів у третейському судочинстві.

Виконана кандидатська дисертація Федчишином А. А. за обраною темою є актуальною з огляду на переконливу аргументацію автора у вступній частині роботи щодо наукового забезпечення, організаційної збалансованості, функціональної доступності й ефективності альтернативного судочинства. Стрижневим елементом такого способу захисту прав, свобод та інтересів, його визначальною ланкою повинно стати доказування, яке вже забезпечене розвиненою теорією доказів, системним і логічним законодавством та усталеною практикою третейського розгляду.

У контексті вищевикладеного слід підтримати актуальність дисертаційної роботи спрямованої на необхідність вирішення теоретичних і практичних проблем застосування експертизи в діяльності третейських судів, вироблення на їх основі рекомендацій щодо удосконалення законодавства України у цій сфері та практики його застосування.

Притаманний рецензованій роботі ступінь обґрунтованості розроблених дисертантом наукових положень, висновків і рекомендацій, досягнутий шляхом обрання автором відповідних методів наукового дослідження, ретельного опрацювання монографічної літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, періодичних видань, науково-теоретичного аналізу і тлумачення нормативних джерел України, й інших держав у сфері експертного забезпечення третейського судочинства.

Доцільно зазначити, що комплексне наукове дослідження Федчишина А. А., присвячене експертизі в третейському судочинстві, характеризується актуальністю та своєчасністю, й має як теоретичне, так і практичне значення у реаліях сьогодення. Вивчення поданої на опонування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному і практично-прикладному аспекті, а сформульовані рекомендації, пропозиції

та висновки становлять наукову новизну й можуть бути предметом обговорення (с. 21-25, 161-167).

Достовірність отриманих автором наукових результатів підтверджується, зокрема, тим, що під час дослідження ним проведено аналіз значної кількості літературних джерел (с. 168-205). Слід відзначити здійснений у роботі ґрунтовний аналіз судової практики, що надав змогу обґрунтувати пропозиції дисертанта у напрямку вдосконалення право реалізації та правозастосування у досліджуваній сфері.

Наукові результати проведеного дисертантом дослідження теоретичних та практичних аспектів експертизи у третейському судочинстві та віднайдення шляхів комплексного розв'язання проблем правового регулювання цього інституту є достовірними, виваженими та обґрунтованими.

Проведений аналіз роботи свідчить про те, що дисертанту вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені завдання (с. 19-20).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з науковим дослідженням Федчишина А. А. дає підстави стверджувати, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають належну міру достовірності та обґрунтованості. У роботі комплексно розв'язано широкий спектр проблем, пов'язаних із експертизою у третейському судочинстві.

Архітектоніка дисертації узгоджується зі сформульованими метою і завданнями, об'єктом і предметом дослідження, які, у свою чергу, відповідають суті досліджуваної проблематики (с. 13-14).

Зміст рецензованої роботи засвідчує успішне виконання дисертантом широкого кола завдань і досягнення вагомих наукових результатів. Це стало можливим завдяки: 1) вдалому використанню комплексу методів наукового пізнання, що свідчить про авторський підхід у вирішенні конкретно-правових проблем, розкритих у розділах дисертації, а також про досконалість знання

теми; 2) опрацюванню достатньої джерельної бази та судової практики; 3) системному узагальненню провідних підходів до вирішення основної наукової проблематики дослідження.

У цілому робота характеризується конструктивністю наукової дискусії і полеміки, яку веде дисертант, толерантним ставленням до наукових позицій інших вчених-правників.

Здійснене ознайомлення з роботою дає підстави стверджувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатньо високим, авторські пропозиції зроблені на належному науковому рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дослідження Федчишина А. А. містить наукові положення, які мають науково-теоретичне значення й практичну спрямованість. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в основних положеннях, що виносяться на захист (с. 21-25).

З тексту дисертації бачимо, що стосовно багатьох проблем автор висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до позицій яких він схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих точок зору дослідників, які, на його думку, є спірними.

Так, автором вперше: 1) сформульовано поняття експертизи в третейському судочинстві; 2) обґрунтовано та запропоновано для закріплення в чинному законодавстві положення про те, що експертиза в третейському судочинстві призначається у випадках, коли обставини справи, що мають значення для ухвалення рішення, можуть бути досліджені тільки на підставі використання спеціальних знань; 3) встановлено, що проведення експертизи з питань права в третейському судочинстві для встановлення змісту норм права України і зарубіжних країн, здійснення їх доктринального тлумачення та роз'яснення порядку застосування, можливості застосування аналогії права та аналогії закону, з'ясування наявності юридичних колізій тощо

допоможе третейському суду вирішити справу; 4) обґрунтовано необхідність створення для потреб третейського судочинства експертного інституту як спеціалізованої науково-професійної організації, що виконуватиме функції методичного центру; 5) доведено потребу запровадження у третейському судочинстві Реєстру судових експертів за певною галуззю наукових знань; 6) обґрунтовано доцільність законодавчого запровадження присяги у третейському судочинстві.

Дисертантом водночас у роботі удосконалено: 1) підхід до визначення основних вимог проведення експертизи; 2) суттєві ознаки висновку експерта як засобу доказування в третейському судочинстві; 3) розуміння оцінки третейським судом висновку експерта як засобу доказування; 4) вимоги до змісту висновку експерта як засобу доказування; 5) сукупність критеріїв оцінки висновку експерта для забезпечення його якості; 6) критерії, на підставі яких здійснюється рецензування висновку експерта.

У дисертації дістали подальшого розвитку: 1) визначення експертного забезпечення процесу вирішення спорів у порядку третейського судочинства; 2) положення щодо підвищення ефективності експертного дослідження; 3) погляди на зміст експертного забезпечення; 4) визначення особливостей здійснення експертного забезпечення (с. 24-25).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати наукового пошуку можуть бути використані для: 1) науково-дослідної роботи (при проведенні наукових досліджень з питань застосування спеціальних знань в альтернативних провадженнях, розробці відповідних методичних рекомендацій); 2) законотворчої діяльності (в процесі удосконалення законодавства про третейські суди); 3) правозастосовної діяльності (під час розгляду справ третейським судом, а також практичній діяльності судових експертів та експертних установ); 4) освітнього процесу (при підготовці юридичних кадрів) (с. 25).

Основні положення та зміст наукового дослідження. Перший розділ дисертаційної роботи «Теоретико-правові засади експертизи в третейському

судочинстві» присвячений: поняттю та правовій природі експертизи в третейському судочинстві; генезі законодавства про третейські суди; нормативно-правовому регулюванню експертизи в третейському судочинстві (с. 27-75).

У цьому розділі дисертантом, у контексті вирішення спору третейським судом, пропонується експертне забезпечення розуміти як забезпеченням третейського розгляду кваліфікованою і об'єктивною експертизою, що максимально зорієнтована на збалансованість інтересів сторін.

Дослідження автором генези законодавства про третейські суди, дало змогу виокремити періоди історичного і правового становлення третейських та арбітражних судів на території сучасної України, дозволило виділити основні передумови створення інституції третейського судочинства, визначити роль держави та ступінь участі громадянського суспільства у цьому тривалому процесі.

У другому розділі «Процесуальні аспекти експертизи в третейському судочинстві» досліджені: особливості призначення та проведення експертизи в третейському судочинстві; види експертиз, що проводяться в третейському судочинстві; компетенція експерта у третейському судочинстві (с. 76-115).

Доречно зроблено висновок, що експертиза в третейському судочинстві повинна призначатися у випадках, коли обставини справи, що мають значення для ухвалення рішення, можуть бути досліджені тільки на підставі використання спеціальних знань, про що повинна складатися ухвала третейського суду.

Беззаперечним є твердження, що третейський суд може самостійно визначати експертів, експертні установи та перелік питань, що підлягають вирішенню. Проте сторони не повинні бути позбавлені права самостійно на договірній основі проводити експертизи і надавати їх результати для розгляду третейському суду. Третейський суд може як прийняти до уваги надані сторонами висновки експертів, так і прийняти рішення про

проведення повторної експертизи із залученням визначених судом експертів чи експертних установ.

Слід підтримати думку, що експертна діяльність є спеціалізованою професійною діяльністю. Питання, які виносяться на вирішення експертизи, повинні бути такими, що не припускають двозначного тлумачення. Експерт не повинен вирішувати питання, що виходять за межі його спеціалізації. Активне та кваліфіковане застосування спеціальних знань у третейському судочинстві значно розширює пізнавальні можливості в процесі збирання, дослідження й оцінки доказів, сприяє підвищенню якості доказування.

Третій розділ «Доказове значення висновку експерта в третейському судочинстві», присвячений розгляду питань: доказування в третейському судочинстві; поняття висновку експерта та вимоги, що ставляться до нього; оцінки висновку експерта третейським судом (с. 116-160).

Варто погодитися з висновком, що залучення до вирішення спорів у якості експертів юристів-спеціалістів у певних галузях права (банківського, комерційного, морського, права інтелектуальної власності тощо) сприяє зміцненню правової системи третейського розгляду.

Доцільним є висновок про те, що необхідним в конкретних випадках є проведення експертизи з питань права в третейському судочинстві для встановлення змісту норм права України та зарубіжних країн, здійснення їх доктринального тлумачення та роз'яснення порядку застосування, можливості застосування аналогії права та аналогії закону, з'ясування наявності юридичних колізій тощо.

Вірною є думка про те, що оцінка висновків експерта, як і інших доказів, здійснюється судьями третейських судів за їх внутрішнім переконанням. Оцінка висновку експерта, у сучасному третейському і міжнародному комерційному розгляді – це не що інше, як оцінка доказів, логічна операція, що полягає в оціночних судженнях. Ці судження повинні опиратися на знання і практичний досвід судді (суду), перш за все, в сфері процесу експертного дослідження, з тим, щоб правильно оцінити усі його критерії.

Дискусійні положення та положення, що вимагають уточнення. Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи водночас варто зауважити на окремих положеннях, висновках і пропозиціях дисертаційної роботи Федчишина А. А., які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що в цілому має дискусійний характер, або ж потребує додаткового наукового обґрунтування, зокрема:

1. Автор доводить потребу запровадження у третейському судочинстві Реєстру судових експертів за певною галуззю наукових знань, що надавало б третейському суду та сторонам провадження можливість вибору та визначення експертів чи експертних установ для проведення певного виду експертизи (с. 22, 139). Однак не вказує як організаційно це можна здійснити, хто має вести такий реєстр та за якими критеріями до нього мають вноситися експерти.

2. Дисертант удосконалив підхід до визначення основних вимог проведення експертизи, зазначивши, що «експерт повинен бути незалежним та неупередженим» (с. 147, 156-167). Що безсумнівно підтримується, однак у дисертації потрібно було б з'ясувати гарантії незалежності та неупередженості експерта у третейському судочинстві.

3. Дисертанту доцільно було б в дисертації з'ясувати й такі традиційні для судової експертології питання, як «повторна експертиза», «комплексна експертиза», «комісійна експертиза». Адже проблеми проведення таких видів експертиз також притаманні третейському судочинству.

4. Не знайшли у дисертації свого відображення також питання «експертної метрології», адже і для третейського судочинства (як і кримінального), актуальною проблемою є оцінка метрологічної достовірності і допустимості висновку експерта, а така оцінка потребує проведення дослідження з використанням спеціальних знань в області метрології, стандартизації, сертифікації.

У той же час, слід наголосити, що висловлені зауваження не впливають суттєво на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Федчишина А. А., а

насамперед, характеризують складність і актуальність досліджуваної теми та неординарність її розгляду дисертантом.

У дисертації є й інші висновки, положення, твердження, ідеї автора, щодо яких можна висловлювати критичні зауваження, заперечення, наводити аргументи щодо їх достовірності, обґрунтованості тощо. Водночас, наведені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Федчишина А. А.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертантом матеріалів наукова робота Федчишина Андрія Анатолійовича «Експертиза в третейському судочинстві» відповідає вимогам п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор Федчишин Андрій Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія МАЗУР

